

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Шишова Інна Олексіївна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри практичної психології Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Лариса КУЛІНІЧ (Кіровоград, Україна)

ТВОРЧИЙ ДОСВІД МАЙСТРІВ ЦВІТНЯНСЬКИХ ГОНЧАРНИХ ОСЕРЕДКІВ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

У статті порушується проблема вивчення малодосліджених аспектів творчості цвітненських майстрів декоративної керамічної скульптури та впровадження отриманих результатів під час вивчення регіонального народного мистецтва, зокрема гончарства Кіровоградщини, майбутніми вчителями образотворчого мистецтва.

Ключові слова: народне мистецтво, гончарство, декоративна керамічна скульптура, фігурний посуд, історико-етнографічні особливості мистецтва, творчий довід, вчитель образотворчого мистецтва.

This article is devoted to the problem of investigating almost unexplored aspects in tsvitnensky masters' arts of decorative ceramic sculptures and implementation of the results obtained while studying regional folk art, mainly pottery in Kirovograd, by prospective fine arts teachers.

Keywords: folk art, pottery, decorative ceramic sculpture, shaped dishes, historical and ethnographic features of art, creative argument, fine arts teachers.

Постановка проблеми. У системі гуманітарної освіти України важливим є пошук ефективних методів стимулювання пізнавальної активності особистості та накопичення досвіду творчої діяльності. Традиційне народне мистецтво виступає своєрідною основою, фундаментом естетичного становлення митця, оскільки є віддзеркалюванням накопиченої багатовікової народної мудрості, вірувань, традицій, уявлень про красу й доцільність та переданих наступним поколінням в узагальненому концентрованому вигляді своєрідною художньою мовою. Тому, в умовах сучасної соціокультурної ситуації, яка склалася в державі, задля усвідомлення власного коріння, розуміння історичних та культурних процесів, актуальним є вивчення художніх особливостей регіонального народного мистецтва в цілому, його видів, творчого досвіду окремих майстрів та застосовування отриманих результатів у ході підготовки майбутніх вчителів образотворчого мистецтва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом останніх десятиліть у наукових колах тривають дискусії щодо явищ регресу й регенерації, традиційного й особистісного в народному мистецтві, спроб визначити феноменологічні та світоглядні глибини народної культури (Т. Романець, Т. Кара-Васильєва, О. Найден, Л. Герус та інші [9]). Науковці все частіше звертаються до питання актуальності народної культури в умовах сьогодення (І. Пошивайло, М. Селівачов, О. Пошивайло, В. Личкова та інші [1]). Виховний потенціал народного мистецтва, проблеми засвоєння історико-етнографічних особливостей народної кераміки в навчальному процесі, вивчення зразків народного гончарства, як необхідної складової процесу фахової підготовки художників декоративного мистецтва досліджували В. Гудак [3], Ю. Старостенко [11] та інші. Історико-етнографічні та художньо-стилістичні особливості гончарства України та окремих регіонів досліджують відомі науковці, серед яких О. Клименко, О. Пошивайло, Л. Орел, О. Голубець, Т. Романець, Г. Івашків. Гончарство низки гончарних осередків Кіровоградщини, зокрема, найбільшого з них в с. Цвітне, в контексті народного гончарного мистецтва Середньої Наддніпрянщини у середині минулого століття досліджували Ю. Лашук та Л. Данченко [4; 5; 7]. Всі дослідники народного гончарства Цвітного відзначають, що у Цвітному виготовляли багато фігурного посуду, декоративної скульптури та іграшок. Проте, такі аспекти означеної проблеми, як мотиви, образність, виразність, формотворчі та технологічні прийоми в творчості окремих місцевих майстрів декоративної керамічної скульптури лишаються малодослідженими.

Метою статті є звернення до малодосліджених аспектів творчості майстрів декоративної керамічної скульптури Цвітного та з'ясування можливостей вивчення творчого досвіду місцевих майстрів-гончарів в межах навчального курсу „Дизайн керамічних виробів” та спецкурсу „Гончарство України” на художньо-графічному відділенні Кіровоградського державного педагогічного університету.

Виклад основного матеріалу. Мистецтво, чи то народне традиційне, чи професійне, відображає у творах філософські, моральні, естетичні, релігійні погляди, світобачення, вподобання, внутрішній світ, очікування і прагнення своїх творців. Формою ж донесення змісту, мовою мистецтва виступають образи, символи, знаки. Символіка форм та орнаментів в народному мистецтві зберігають прадавні уявлення про світобудову, вірування, традиції, красу тощо. Професійний художник також зайнятий пошуком та розкриттям загальнолюдських та особистісно значущих істин, проте в інший спосіб. Традиційне народне мистецтво було й залишається невичерпним джерелом знань, мудрості, натхнення, яким живиться мистецтво професійне. Крім того, народне мистецтво має могутній виховний потенціал та значною мірою формує національну ідентифікацію особистості. Прикметним є

вплив українського традиційного мистецтва на творче становлення таких знаних художників, як Казимир Малевич, Олександра Екстер, Олександр Архипенко, Михайло Бойчук, Федір та Василь Кричевські, Олександр Саєнко та інші. Іншим прикладом плідної творчої співдружності художників, архітекторів, технологів та народних майстрів була діяльність Лабораторії архітектурно-художньої кераміки Київського зонального науково-дослідного інституту експериментального проектування, яку з 1946 по 1985 роки очолювала Ніна Федорова. В основу діяльності колективу лягли три принципи: орієнтація на традиції української народної кераміки, новаторський підхід у їх застосуванні, творча співпраця народних майстрів, художників-професіоналів, технолога та архітектора. У майстерні Ніни Федорової розквітнув і набрав сили талант видатних художників-керамістів: народного художника Л. І. Мешкової, заслуженого художника України Г. С. Севрук, заслуженого майстра народної творчості О. С. Железняка, знаних художників декоративної кераміки О. А. Грузинської, А. Ю. Кацимона, А. Д. Масехіної, Ф. І. Олексієнка, Я. І. Падалки, Г. Г. Шарай та інших [6]. У середині ХХ століття талановитий художник-технолог Дмитро Головка захоплено працював над пошуками образів та відпрацюванням технологічних аспектів виготовлення зразків зооморфного фігурного посуду. Художник настільки віртуозно володів традиційною формою і стилістикою, що його творчість часто розглядають як явище народного декоративного мистецтва. Оригінальний зооморфний та антропоморфний посуд становить значну частину творчого доробку і львівського художника-кераміста Василя Кондратюка. Як начальник керамічного цеху Львівської експериментальної кераміко-скульптурної фабрики, Василь Кондратюк розробляв і впроваджував у виробництво нові форми виробів. Новаторські формотворчі пошуки художника тісно переплітаються з народною традицією, проте у своїй творчості В. Кондратюк далекий від наслідування народних зразків. Його роботи вирізняються характерною стилістикою, яка несе ознаки свого часу, – максимальне узагальнення та геометризація форм, виразний динамічний рух силуетних ліній та ритмічних укладів [10].

Таке взаємопроникнення й взаємовплив народного і професійного мистецтва виявляється цілком природним та закономірним, тому вивченню народного традиційного мистецтва приділяється значна увага в підготовці як художників декоративного мистецтва, так і вчителів образотворчого мистецтва. Одним з важливих аспектів вивчення народного мистецтва є з'ясування художньо-стилістичних особливостей мистецтва окремих етнографічних регіонів. Протягом останніх десятиліть помітно посилюється інтерес науковців щодо даної проблематики. Відомий дослідник Володимир Личковах відмічає, що сьогодні в українській естетиці з'являється новий напрям естетичних досліджень, пов'язаний з регіональними вимірами національної культури. Висловлюється думка, що наразі постає проблема вибудовування концептуальної моделі „естетики регіону”, від геокультурних вимірів природного і духовного ландшафту краю до енерго-інформаційних вимірів субетнічної образотворчості [1: 281–283].

Проте народне мистецтво в цілому, і зокрема гончарство Кіровоградщини, досі залишаються малодослідженими. Ще на початку та в середині ХХ століття на території сучасної Кіровоградщини існували десятки самобутніх гончарних промислів, найбільший і найвідоміший з яких був у селі Цвітній (з 80-х років ХХ століття – Цвітне). У Цвітньому виготовляли широкий асортимент якісного простого й полив'яного столового і кухонного посуду різного розміру, форм, з гарними пропорціями. У різні роки в Цвітній працювали як окремі майстри, так і цілі гончарські родини, серед них Іван та Григорій Суржко, Купріян, Дмитро, Оксана, Олександр Комар, Марко та Василь Кучеренко, Марко та Агей Койди, родини Левицькі, Хлвицькі, Пономаренки, Слісаренки, Лехані, Малини, Кабак, Бабич, Білоус, Головки, Гончаренки, Свороби, та багато інших.

Славилися Цвітне і виготовленням різного роду декоративної керамічної пластики, такої як зооморфний фігурний посуд, декоративна сюжетна керамічна скульптура, іграшки. Заслуговує на увагу творчий досвід як відомих, так і незаслужено забутих майстрів декоративної скульптури Цвітнього.

Василь Маркович Кучеренко. Активний період творчості майстра припадає на другу чверть та середину ХХ століття. Роботи Василя Кучеренка, як і роботи його батька, Марка Кучеренка, користувалися великою популярністю серед односельчан через близьку до фольклорних і піснених мотивів тематику, та відтворення жанрових сцен з повсякденного життя [4; 5]. Робіт Василя Кучеренка збереглося небагато. У фондах Кіровоградського обласного художнього музею знаходяться два варіанта скульптурної композиції „Побачення біля криниці”, двофігурна композиція „Бандурист і бандуристка” та „Корейська біженка” (поширена й інша назва цієї роботи – „Мати з дітьми”). У Музеї українського народного декоративного мистецтва м. Києва зберігається ще одна робота майстра. Це багатофігурна сюжетна композиція „Весілля”. У доступних для вивчення роботах майстра помітні два відмінних підходи до композиційного вирішення, трактування форми та декору. У більш ранніх роботах майстра (останні довоєнні та перші повоєнні роки) простежується зв'язок між окремими елементами композиції, більш виразно змодельовані фігури в русі, деталі одягу та різні атрибути підкреслюють та уточнюють характеристику образів та емоційний фон зображуваної ситуації. Декор у вигляді підполіт'яного розпису зеленим та червоно-коричневими ангобами досить лаконічний. Інші

роботи, такі як „Бандуристи” (1950 р.) та один з варіантів „Побачення біля криниці” – абсолютно статичні, не простежується будь-якого зв’язку між фігурами та елементами композиції. Натомість вся увага приділена декору святкового народного одягу, музичних інструментів. Можна простежити характер малюнку на вишитих сорочках, плахтах, хустці, капелюсі фігур, зображено такі деталі як намисто, гудзики тощо. Можливо, таким чином на творчості В. Кучеренка позначився тиск на народне мистецтво комуністичної радянської ідеології. Втім, саме це, помітне бажання майстра в усіх подробицях відтворити правдивість зображення, деталі костюмів, атрибути, лишається прикметною ознакою його творів. Таке ставлення до зображуваного було близьким односельцям майстра, звісно викликає зацікавлення і у сучасного глядача, як безпосередній погляд в минуле. Хоча іноді, дещо перевантажене деталізацією, таке зображення втрачає виразність і цілісність, притаманні зразкам народного мистецтва, скульптурні композиції продовжують випромінювати тепло і безпосередню щирість.

Іван Сергійович Сухий. Творче становлення Івана Сергійовича Сухого відбулося у Цвітній, проте, з часом він виїхав до Черкас. Іван Сухий у повоєнний час працював формувальником промартілі, виготовляв різного роду посуд, в тому числі і великі макітри (на 2–3 відра), був автором численних тематичних скульптурних композицій, зооморфних скульптур, його роботи неодноразово експонувалися на виставках. Були в його доробку і димарі з фігурним завершенням, і фігурний посуд. Відомий дослідник української іграшки, який особисто знав І. Сухого, О. Найден, відзначає особливий талант майстра, як іграшкаря. На думку дослідника, саме глиняні іграшки-свищики свідчать про те, що майстер віртуозно володів традиційною формою, досконало знав особливості матеріалу, мав тонке образне бачення. На жаль, сам майстер не ставився серйозно до цього виду роботи, ліпив іграшки тільки у вільний час заради втіхи. Тому до нас такі іграшки майже не дійшли [8]. Роботи майстра зберігаються в Музеї українського народного декоративного мистецтва, Черкаському обласному художньому музеї, Черкаському обласному краєзнавчому музеї та інших. Незважаючи на те, досить тривалий час Іван Сергійович плідно працював у Черкасах, і вважається черкаським художником, у його зооморфних скульптурах, фігурному посуді, сюжетних композиціях яскраво простежуються, засвоєні в молоді роки в Цвітній, характер моделювання форми, композиційні прийоми, певний підхід до пластичного декору та оздоблення поверхні виробів. Все це дає підстави вважати, що Іван Сергійович Сухий був носієм та продовжувачем саме цвітненських гончарних традицій.

Федір Петрович Гордовий. Інший талановитий народний майстер-гончар з Цвітної, Федір Петрович Гордовий, після повернення з війни, внаслідок отриманого поранення, не міг вже робити посуд великого розміру, проте захоплено працював над керамічною скульптурою та фігурним посудом. Його скульптурні композиції вирізняються узагальненістю образів, безпосередністю сприйняття автора, щирістю, іноді наділені м’яким гумором. Роботи майстра демонструють майстерне володіння пластикою, технічними прийомами, доречне застосування фактури та інших засобів вираження. Сім років творчого життя (1947–1954 рр.) Федір Гордовий присвятив гончарній артілі в Цвітній на посаді художника-технолога. За спогадами доньки майстра, Тамари Федорівни, у той період велась активна пошукова робота щодо варіативності композицій підполив’яних розписів, виготовлялися експериментальні партії виробів, і таким чином вивчався попит на продукцію. Проте форма різновидів посуду лишалася усталеною, традиційною, самобутньою. Саме це дбайливе збереження усталених форм і майстерність виконання посуду дозволяє, незважаючи на активне міжрегіональне ведення торгівлі гончарним посудом, віднайти зразки саме цвітнянської кераміки в інших місцевостях. Подальше творче життя майстра пов’язане з містом Черкаси. Федір Петрович брав активну участь у регіональних та всеукраїнських виставках декоративного мистецтва. Його роботи, особливо скульптурна пластика, відображають уміння автора бачити загальне в конкретному і, навпаки, виокремлювати найбільш суттєве і виразне із загального. Роботи носять іноді алегоричний характер, виявляють через пластичне вирішення форм чуттєвість автора та тонке розуміння людської душі, переживань, прагнень, сподівань. Роботи Федора Гордового зберігаються в багатьох музеях Черкащини та Києва.

Агей Маркович Койда. У середині ХХ століття найбільш відомим майстром з Цвітної був Агей Койда. Агей Маркович Койда народився 1889 року в гончарській родині. У молоді роки, як колись батько, працював гончарем у наймах. У 1916 році був мобілізований до царської армії. Після революції став червоним козаком, служив у кавалерійському полку, був чекістом. Пізніше працював у сільській кооперації, організовував колгоспи. З 1933 року працював у гончарній артілі, організований у Цвітній. З вересня 1937 р. по липень 1939 р. навчався у Опішнянській школі майстрів художньої кераміки, після закінчення якої продовжив роботу в артілі технічним керівником до початку війни. Після повернення з фронту продовжив роботу в артілі. У творчому доробку майстра гончарний розписаний посуд, декоративні вази, розроблений альбом орнаментів для розпису побутового посуду, декоративна скульптура. Проте найбільш вдалимими роботами Агея Марковича Койди стали його зооморфні декоративні скульптури, виконані за мотивами традиційного народного фігурного посуду. Мистецтвознавці відзначають узагальненість форми, певну монументальність творів (при збереженні досить невеликих розмірів), скромний доречний декор [2; 4; 5; 8].

Висновки. Отже, народне гончарне мистецтво Кіровоградщини, зокрема виготовлення фігурного посуду та декоративної керамічної скульптури Цвітненських гончарних осередків самобутнє, має глибокі традиції, потребує подальшого дослідження творчості місцевих майстрів-гончарів, до якого варто активно залучати студентів, майбутніх художників-педагогів. Ознайомлення студентів з творчим досвідом цвітненських майстрів народної декоративної скульптури в ході вивчення українського народного гончарства сприятиме кращому усвідомленню студентами регіональних особливостей народної кераміки (відповідно до історико-етнографічного районування), розумінню природи створення та засобів вираження художнього образу в традиційному народному гончарстві, творчому застосуванню надбань народного гончарства у власній художній творчості та майбутній педагогічній діяльності, збагаченню власного емоційно-чуттєвого досвіду.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Актуальне народне : Інтерпретації традиційної культури. Матеріали II Ювілейних Гончарівських читань / [Упор. і наук. ред. І. Пошивайло]. – К. : НЦНК „Музей Івана Гончара”, 2011. – 464 с.
2. Глухенька Н. Мистецтво цвітнянського гончаря / Н. Глухенька // Народна творчість та етнографія. – 1967. – № 6. – С. 103–105.
3. Гудак В. До проблеми засвоєння історико-етнографічних особливостей народної кераміки в навчальному процесі на кафедрі художньої кераміки у Львівському державному інституті прикладного та декоративного мистецтва / В. Гудак // Українське гончарство : Національний культурологічний щорічник / [Упоряд. Олесь Пошивайло]. – Київ–Опішне : Молодь, 1993. – Кн. 1. – 520 с. – С. 336–340.
4. Данченко Л. С. Народна кераміка Наддніпрянщини / Л. С. Данченко – К. : Мистецтво, 1968. – 143 с.
5. Данченко Л. С. Народна кераміка Середнього Подніпров'я / Л. С. Данченко – К. : Мистецтво, 1974. – 192 с.
6. Експериментальна майстерня. Творчий осередок. До 100-річчя Н. І. Федорової / [Авт.-упор. І. Бекетові]. – К. : Музей українського народного декоративного мистецтва, 2007. – 20 с.
7. Лашук Ю. П. Українські гончарі / Ю. П. Лашук. – К., 1968. – 40 с.
8. Найден О. С. Українська народна іграшка : Історія. Семантика. Образна своєрідність. Функціональні особливості / О. С. Найден. – К. : АртЕк, 1999. – 256 с.
9. Регрес і регенерація в народному мистецтві. Колективне дослідження за матеріалами Третіх Гончарівських читань / [Відп. ред. М. Селівачов]. – К. : Музей Івана Гончара; Родовід, 1998. – 328 с.
10. Сорокіна І. Василь Кондратюк. До 80-ліття від Дня народження / І. Сорокіна // Образотворче мистецтво. – 2007. – № 2. – С. 50–51.
11. Старостенко Ю. Гончарство у підготовці художників декоративного мистецтва і його роль у формуванні архітектурно-художнього середовища сучасного інтер'єра / Ю. Старостенко, В. Бондаренко // Українське гончарство: Національний культурологічний щорічник / [Упоряд. Олесь Пошивайло]. – Київ – Опішне : Молодь – Українське Народознавство, 1993. – Кн. 1. – С. 333–335.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Кулініч Лариса Олександрівна – старший викладач кафедри хореографічних дисциплін, образотворчого мистецтва та дизайну Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Анастасія МЕЛЬНІК (Кіровоград, Україна)

ОПТИМІЗАЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНО АКТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНО КУЛЬТУРИ

В статті здійснена спроба обґрунтування необхідності підвищення пізнавальної активності майбутніх учителів фізичної культури до навчальної діяльності. З'ясовано, що стан відвідування занять та рівень успішності студентів залежить від їх пізнавальної активності.

Ключові слова: активізація, пізнавальна активність, навчальна діяльність, принцип, самореалізація, студент, успішність.

The article is an attempt to justify the need to improve the cognitive activity of future teachers of physical education to learning activities. It is shown that the state of attendance and level of student achievements depends on their cognitive activity.

Key words: activation, cognitive activity, educational activity, principle, self-realization, student achievement.

Постановка проблеми. Однією з актуальних проблем сучасної педагогічної науки і практики є питання активізації майбутніх учителів фізичної культури до навчальної діяльності. Реалізація принципу активності в навчанні має певне значення, адже навчання і розвиток мають діяльнісний характер. На нашу думку, від якості учіння як діяльності залежить результат формування готовності майбутніх учителів фізичної культури, їх розвиток і виховання. Ключовою проблемою у вирішенні задач підвищення ефективності та якості навчального процесу є активізація пізнавальної діяльності студентів.